

I. М. Горбачова, кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
Національний університет «Одеська юридична академія»

УГОДИ ПРО ПРИМИРЕННЯ ТА ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ: ІНДУЛЬГЕНЦІЇ ЧИ ЗАСОБИ ЗАОХОЧЕННЯ

Посилення кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення, та правопорушення, пов'язані з корупцією, за порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керували транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння (ст. 286-1 КК), призвели до введення низки заборон: на застосування положень ст.ст. 45, 46, 75 КК, а за корупційні – і ст. 69 КК України. Вказані обмеження в застосуванні «заохочувальних» норм кримінального законодавства в цих категоріях справ, змусило «практику» до пошуків шляхів їх подолання.

КПК та КК України не містять заборон щодо укладання угоди про визнання винуватості (у справах про корупційні кримінальні правопорушення та пов'язані з корупцією), та угоди про примирення (у справах за ст.286-1 КК України), але з вказаними вище обмеженнями. І от саме укладання угод про визнання винуватості у кримінальних справах про корупційні кримінальні правопорушення та пов'язані з корупцією дає «можливість» звільнення від відбування покарання з випробуванням. Ч.2 ст.75 КК України - практика «знайшла» пробіли в законодавстві, саме даною нормою керуються суди при звільненні особи від покарання з випробуванням у справах про корупційні правопорушення та пов'язані з корупцією. «Вирване» тлумачення ч.2 ст.75 КК є недопустимим через обов'язковість системного тлумачення КК України, оскільки ч. 1 цієї статті визначає загальні та обов'язкові умови застосування звільнення в усіх випадках, в тому числі у випадках укладання угод. І виходячи з практики застосування ч. 2 ст. 75 КК України, угода про визнання винуватості у такій категорії прав це індульгенція, що створила «штучні» можливості.

Останніми роками сформувалася практика укладання угоди про примирення з потерпілим - за ч. 1 ст. 286-1 КК України. В усіх таких випадках зазначалося щонайменше три обставини, що пом'якшують покарання, та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення та особу винного. В жодному з вказаних випадків, не було узгоджено покарання у виді позбавлення волі, але практика укладання таких угод про примирення є прозорою, чіткою та зрозумілою. У випадку укладання таких угод прослідковується дійсне каяття винного, та виступає реальним «заохочувальним» заходом, і гарантує компенсацію шкоди потерпілому.

Ключові слова: корупційні кримінальні правопорушення, звільнення з випробуванням, угода про визнання винуватості, угода про примирення, порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту.

I. M. Gorbachova. Plea and reconciliation agreements: indulgences or incentives

According politic to strengthen criminal liability for corruption-related criminal offenses, for violations of the rules of road traffic safety or transport operation by persons who drive vehicles under the influence of alcohol, drugs or other intoxication (Article 286-1 of the Criminal Code), a number of opportunities are limited: on the application of the provisions of Art. 45, 46, 75 of the Criminal Code, and for corruption offenses – under Art. 69 of the Criminal Code of Ukraine. These limitations in the application of "encouraging" norms of criminal legislation in these categories of cases forced the "practice" to search for ways to overcome them.

The Criminal Procedure Code and the Criminal Code of Ukraine do not contain prohibitions on entering into a plea agreement (in cases of corruption-related criminal offenses) and reconciliation agreements (in cases under Article 286-1 of the Criminal Code of Ukraine), but with the specified restrictions. It is precisely the conclusion of plea agreements in criminal cases of corruption and corruption-related criminal offenses that provides the "possibility" of exemption from serving a probationary sentence. Court practice "found" part 2 of Article 75 of the Criminal Code of Ukraine. It is this norm that governs the courts when releasing a person from a probationary sentence in cases of corruption offenses and related to corruption. A "detached" interpretation of Part 2 of Article 75 of the Criminal Code of Ukraine is inadmissible due to the mandatory systematic interpretation of the Criminal Code of Ukraine. It should be guided that Part 1 of this article defines the general and mandatory conditions for applying the release in all cases, including in cases of concluding agreements. A plea agreement in this category of cases, based on such practice of applying Part 2 of Art. 75 of the Criminal Code of Ukraine, is an indulgence that has created "artificial" opportunities.

In recent years, the practice of concluding a reconciliation agreement with the victim has been formed - according to Part 1 of Art. 286-1 of the Criminal Code of Ukraine. In all such cases, at least three mitigating circumstances were noted, which significantly reduce the severity of the committed criminal offense and the identity of the culprit. In none of these cases, a prison sentence was agreed upon, but the practice of concluding such reconciliation agreements is transparent, clear and understandable. In the case of concluding such agreements, the real remorse of the guilty party is monitored, and the main aim is the protection of the rights of the victim and compensation for the damage caused.

Key words: corruption criminal offenses, probationary release, plea agreement, reconciliation agreement, offences of traffic safety rules or vehicle operation.

В процесі посилення кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення, кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією, за порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керували транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебували під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, з метою максимального забезпечення невідворотності кримінальної відповідальності у вказаній категорії справ, законодавець ввів низку заборон, і серед іншого, заборону на застосування положень ст.ст. 45, 46 КК України. Крім того, ч.1 ст.75 КК України унеможливило звільнення від відбування покарання з випробуванням за вищевказані діяння, а ст. 69 КК не застосовується тільки щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією. Зрозуміло, що такі суттєві обмеження в застосуванні за своєю сутністю «заохочувальних» інститутів кримінального права щодо певної категорії справ, змусило «практику» знайти шляхи подолання цих заборон. Одним з таких механізмів виявився інститут угод про примирення та визнання винуватості. Дослідження питання можливості звільнення від відбування покарання на підставі угоди про визнання винуватості при обвинуваченні особи у вчиненні корупційного кримінального правопорушення, кримінального правопорушення, пов'язаного з корупцією, в світлі прямої заборони, передбаченої ч. 1 ст. 75 КК України, є необхідним з точки зору визначення, чи не створює ч. 2 цієї статті можливість для уникнення відповідальності винних осіб, і чи не є вона «індульгенцією». Можливість укладання угод про примирення у справах про порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керували транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебували під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, дозволяє одночасно і відновити права потерпілого (або компенсувати заподіяну шкоду), і суттєво зменшити вид та розмір покарання особі за вчинення цього діяння. Втім теж виникають питання, чи не створює можливість укладання таких угод ризику перетворення на «індульгенцію».

Питання звільнення від відбування покарання з випробуванням широко досліджувалося в кримінально-правовій літературі, наприклад в працях В.М. Бурдіна, О.П. Гороха, О. О. Дудорова, В.О. Меркулової, О.О. Книженка, В.О. Одинцової, Є. О. Письменського, М.В. Сийплові, П. В. Хряпінського та ін. Переважно приділялася увага правовій природі цього інституту та загальним питанням його застосування. Власне ж дослідження обґрунтованості застосування цього інституту в межах угод про визнання винуватості за корупційні кримінальні правопорушення, кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією, з урахуванням існуючої судової практики, є обмеженим, що і обумовлює актуальність визначення цієї проблематики. Питання можливості пом'якшення відповідальності на підставі угод про примирення щодо справ про порушення правил безпеки дорожнього руху за умов, передбачених ст. 286-1 КК України, з точки зору правового його аспекту є майже недослідженим.

Положення чинного КПК та КК України не забороняють укладання угоди про визнання винуватості у кримінальних провадженнях про корупційні кримінальні правопорушення та порушення, пов'язані з корупцією. Відповідно до п.1 ч.1. ст. 469 КПК України угода про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим може бути укладена у провадженні щодо: кримінальних проступків, нетяжких злочинів, тяжких злочинів. Втім є певні обмеження в укладанні угод про корупційні кримінальні правопорушення та правопорушення, пов'язані з корупцією, які передбачені ст.ст. 469, 470 КПК, та приписами КК України, відповідно до яких не можуть бути застосовані положення ст. 69 КК, ст. 75 КК України, але не заборонено застосування положень ст. 69-1 КК України. Так само не забороняється укладання угод про визнання винуватості та примирення з потерпілим і у справах про ДТП в стані сп'яніння (у разі обвинувачення за ст. 286-1 КК України), але теж є певними кримінально-правовими обмеженнями.

Обидві категорії кримінальних правопорушень мають підвищену суспільну небезпеку, і виправдати їх більш-менш вагомими доводами, в принципі, не знаходяться аргументи. Тож забезпечення на законодавчому рівні максимальних механізмів унеможливлення уникнення кримінальної відповідальності осіб, винних у вчиненні таких діянь, є обґрунтованим та цілком виправданим.

Де-факто чинний КК України не створює перепон для укладання угод про визнання винуватості у кримінальних справах про корупційні кримінальні правопорушення та правопорушення, пов'язані з корупцією, з можливістю звільнення від відбування покарання з випробуванням. Таку можливість надає прогалина, що утворилася за змістом ч. 2 ст. 75 КК України, якою судова практика і «користується». В ряді вироків ВАКС, з посиланням на ч.2 ст.75 КК України, затверджує угоди про визнання винуватості щодо даної категорії справ із звільненням від відбування покарання з випробуванням [1].

Обґрунтування судами позиції, чому ж саме при укладанні угод про визнання винуватості положення ст. 75 КК можуть бути застосовані, практика виходить з наступних доводів: ч. 2 ст. 75 КК України передбачає таку можливість, оскільки в усіх інших випадках, передбачених в ст. 45 та ч. 1 ст. 75 КК норми містять обмеження права суду на ухвалення рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням у разі засудження особи за корупційне кримінальне правопорушення або правопорушення, пов'язане з корупцією. І оскільки на законодавчому рівні зміни про обмеження в правозастосуванні були внесені виключно до ч. 1 ст. 75 КК України, а в ч. 2 такі обмеження відсутні, і незважаючи на численні зміни, що вносилися законодавцем до ст. 75 КК України, ч. 2 ст. 75 КК України залишається в незмінній редакції. Вказане, з точки зору

судової практики, має свідчити про допустимість законодавством можливості звільнення від відбування покарання на підставі угоди про визнання винуватості за корупційні кримінальні правопорушення та правопорушення, пов'язані з корупцією. Крім того, як вважає судова практика, ч. 1 та ч. 2 ст. 75 КК України «регулюють різні випадки звільнення особи від відбування покарання з випробуванням», і не є загальною та спеціальною по відношенню одна до одної [1].

В іншому випадку ВАКС, посилаючись на постанову ВС, приходять до висновку, що ч. 2 ст. 75 КК України є спеціальним випадком щодо загального, передбаченого ч. 1 ст. 75 КК України, а отже може бути застосована без урахування загальних вимог [2]. В цій справі суд виходив з позиції Верховного Суду, висловленої в Постанові від 27.02.2018р. у справі №203/378/17, де міститься посилання на постанову Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 11.12.2015р № 13 «Про практику здійснення судами кримінального провадження на підставі угод», «в п.12 якої зокрема зазначено, що чинні КК і КПК регулюють два різновиди звільнення від відбування покарання з випробуванням: загальний - коли вимагається встановлення можливості виправлення засудженого без відбування покарання, та спеціальний - у випадку затвердження угоди про примирення або про визнання винуватості, для укладення якої з'ясування питань, визначених у ч.1ст.75 КК України, не є обов'язковим» [2]. Однак вимоги КПК України, навпаки, ставлять за обов'язок суду при затвердженні угод про визнання винуватості та про примирення перевірити їх на дотримання вимог норм матеріального права в частині узгодженого покарання, та законності застосування інших інститутів кримінального права, в т.ч. дотримання умов звільнення від відбування покарання з випробуванням. І положення КПК є імперативним приписом, а постанови судів будь-якого рівня можуть мати лише рекомендаційний характер, або тлумачити положення нормативних приписів, при цьому – цим приписам не суперечити та не створювати нової норми.

Така позиція не є одностайною серед суддів ВАКС, оскільки в реєстрі судових рішень міститься низка опублікованих окремих думок суддів з обґрунтуванням того, що неприпустимим є звільнення від відбування покарання у цій категорії справ на підставі угоди про визнання винуватості. При цьому, висловлюючи окрему думку, судді зауважують, що ч. 2 ст. 75 КК України не є спеціальною нормою, а є похідною від ч. 1 ст. 75 КК України, у зв'язку з чим не може бути застосована судом окремо від норми ч. 1 ст. 75 КК України [3]. Крім того, судді наголошують на тому, що таке застосування ч. 2 ст. 75 КК України щодо корупційних кримінальних правопорушень та правопорушень, пов'язаних з корупцією, «є порушенням такої загальної засади кримінального провадження як рівність перед законом і судом (п. 3 ч. 1 ст. 7 і ст. 10 КПК України), оскільки різні особи за абсолютно тотожних підстав та обставин можуть бути: у випадку затвердження угоди звільнені від відбування покарання з випробуванням, а у випадку здійснення кримінального провадження за загальним порядком ні» [3], а це в свою чергу є порушенням права на справедливий суд у розумінні ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Така «можливість» виникла через зміни, внесені до ч. 2 ст. 75 КК України Законом від 19.11.2012р. №4652-VI. Ним було передбачено порядок затвердження угод про винуватість зі звільненням від відбування покарання з випробуванням, і законодавець «забув» (з точки зору практики) знову уточнити, що дія цього положення не розповсюджується на корупційні кримінальні правопорушення та правопорушення, пов'язані з корупцією, оскільки це логічно випливає зі змісту ч. 1 цієї статті. Зрозуміло, що таке самостійне та «відірване» тлумачення ч.2 ст.75 КК є недопустимим через обов'язковість системного тлумачення закону про кримінальну відповідальність, тим більше, в межах тлумачення нормативних приписів у застосуванні конкретного інституту кримінального права, оскільки в іншому випадку створюється можливість маніпулювання законом, а це, в свою чергу, породжуватиме новий виток корупції.

Неправильним з точки зору правозастосування є розуміння як абсолютно незалежних норм, що містяться в ч. 1 та ч. 2 ст. 75 КК України, оскільки ч. 1 цієї статті визначаються загальні та обов'язкові умови застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням в усіх випадках, в тому числі у випадках укладання угод, іншими словами, загальне правило, за наявності умов якого може ставитися питання про звільнення від покарання з випробуванням. Отже ч.2 ст.75 КК є спеціальною відносно ч. 1 нормою, оскільки передбачає можливість укладання угод щодо звільнення з випробуванням, але на умовах, визначених загальним правилом (ч.1), та не створює нового виду звільнення від відбування покарання. Таку позицію було висловлено в наукових дослідженнях ще в 2015 році В.М. Бурдіним [4, С. 241]. Такої ж позиції дотримується і Верховний Суд. Наприклад, 27.09.2021 р. Верховний Суд у справі № 234/1940/20 прийняв рішення, згідно з яким не припускається звільнення від відбування покарання з випробуванням, якщо хоча б один злочин, вчинений особою, засудженою за сукупністю злочинів, є корупційним [5]. Подібну правову позицію ВС висловив і у справі № 734/631/19 [6].

Що стосується практики укладання угод у справах про ДТП в стані сп'яніння (ст. 286-1 КК), то ситуація виглядає наступним чином. Останніми роками сформувалася практика укладання у такій категорії справ угоди про примирення з потерпілим (тільки у випадках за обвинуваченням у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 286-1 КК України).

Наприклад, у низці рішень (Вирок від 23.12.2022р. у справі 531/2169/22; Вирок від 23.12.2022р. у справі № 740/4774/22; Вирок від 22.12.2022р. у справі № 750/4985/22; Вирок від 15.12.2022р. у справі

№ 175/1856/22; Вирок від 19.01.2022р. у справі № 542/26/22 та ін.) [7], суди затвердили угоди про примирення, якими було узгоджено покарання в 99 % вказаних випадків у вигляді штрафу від 1 до 3 тис. н.м.д.г., з позбавленням права управління транспортним засобом строком на 3 роки. В усіх випадках в затверджених угодах зазначалося щонайменше три обставини, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення (щире каяття та активне сприяння розкриттю кримінального правопорушення; добровільне відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди; надання медичної або іншої допомоги потерпілому безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення; надання матеріальної допомоги на проведення медичного огляду та лікування); та характеристика особи винного (раніше не судимий, позитивна характеристика; наявність малолітніх дітей, тощо). В жодному з вказаних випадків, не було узгоджено покарання у виді позбавлення волі, але практика укладання таких угод про примирення є прозорою, чіткою та зрозумілою, на відміну від угод про визнання винуватості за корупційні кримінальні правопорушення та правопорушення, пов'язані з корупцією. Крім того, згідно правового висновку, який міститься у Постанові Верховного суду України від 14.04.2016 у справі № 5-23кз15/16, справедливості покарання повинна визначатися з точки зору врахування інтересів усіх суб'єктів кримінально-правових відносин, у тому числі й потерпілих [8]. Однією з умов досягнення цієї мети є відшкодування завданого злочинним збитку або усунення шкоди. Враховуючи той факт, що чинне кримінальне законодавство не містить реального механізму компенсації шкоди, заподіяної потерпілому внаслідок вчинення кримінального правопорушення (задоволення цивільного позову потерпілого в кримінальному судочинстві не є гарантією реального відшкодування завданої шкоди), укладання угод про примирення у такій категорії справ максимально сприяє задоволенню інтересів потерпілого, і одночасно не дозволяє уникнути відповідальності винних осіб, навіть у випадку їх каяття (шляхом застосування додаткового виду покарання).

Верховний Суд у постанові по справі № 756/11661/17 фактично затвердив формулу «публічного інтересу» (адже у справах про ДТП саме певне сфера публічного інтересу є основним об'єктом посягання, а права потерпілого – виступають додатковим об'єктом), згідно з якою «угода про примирення являє собою ключовий інструмент узгодження інтересів учасників кримінально-правового конфлікту та забезпечення їх балансу. Адже сторони шляхом компромісних і взаємовигідних рішень між собою адаптують норми права про примирення щодо конкретного (їх) випадку, чим задовольняють свої інтереси, а в результаті і суспільні (публічні) інтереси» [9]. Як наслідок, п. 19 Постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 11.12.2015р. № 13 «Про практику здійснення судами кримінального провадження на підставі угод» [10] частково втратив свою актуальність, та не перешкоджає можливості укладання угод про примирення у справах про ДТП в стані сп'яніння (ст. 286-1 КК України).

Викладене свідчить, що будь-які перспективи нормативного закріплення можливості укладання угод про визнання винуватості в питанні звільнення від відбування покарання з випробуванням за корупційні кримінальні правопорушення та кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією, є необґрунтованим та не сприятиме досягненню цілей кримінального законодавства, адже за умов чіткої законодавчої заборони застосування такого виду звільнення у вказаній категорії справ, практика вже «знайшла» пробіли в законодавстві, що може сприяти розвитку нової корупційної складової: закон можна витлумачити як треба, та як «потрібно». Навпаки, враховуючи наявне безсистемне тлумачення КК України (ч. 2 ст. 75 КК), видається за необхідне додаткове нормативне закріплення заборони звільнення від відбування покарання з випробуванням за корупційні кримінальні правопорушення та правопорушення, пов'язані з корупцією, у випадку укладання угод про визнання винуватості. Оскільки положення ч. 2 ст. 75 КК України стало індульгенцією від кримінальної відповідальності для корупціонера.

І на відміну від угод про визнання винуватості у справах про корупцію, у випадку укладання таких угод про примирення прослідковується дійсне каяття винного, і головне – захист прав потерпілого та належна компенсація, відшкодування завданої шкоди, а отже є доцільним та обґрунтованим «заохочувальним заходом».

Список використаних джерел:

1. Вирок Вищого антикорупційного суду від 30 квітня 2020 року у справі № 991/2904/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89036195> (дата звернення: 23.12.2022р.)
2. Вирок Вищого антикорупційного суду України від 26 липня 2022 року у справі № 991/2196/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105447885> (дата звернення: 23.12.2022р.)
3. Окрема думка судді Вищого антикорупційного суду ОСОБА_1 до вироку від 16 липня 2021 року у справі № 991/9969/20 (провадження № 1-кп/991/88/20). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98381130> (дата звернення: 15.10.2022р.); Окрема думка судді Вищого антикорупційного суду ОСОБА_1 до вироку від 23 вересня 2020 у справі № 991/7534/20 (провадження № 1-кп/991/69/20). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91764712> (дата звернення: 23.12.2022р.)
4. Бурдін В.М. Звільнення від відбування покарання із випробуванням за корупційні злочини. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 3. С. 233-244.
5. Постанова Верховного суду від 27 вересня 2021 року у справі № 234/1940/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99926673> (дата звернення: 23.12.2022р.)

6. Постанова Верховного суду від 05 серпня 2020 року у справі № 734/631/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90872661> (дата звернення: 15.10.2022р.)

7. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/> (дата звернення: 23.12.2022р.)

8. Постанова Верховного суду України від 14.04.2016р. справа № 5-23кц15/16. URL:<https://sudpraktika.wordpress.com/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F-69-1> (дата звернення: 23.12.2022р.)

9. Постанова Верховного Суду від 06.12.2018 р. справа № 756/11661/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78496216> (дата звернення: 23.12.2022р.)

10. Про практику здійснення судами кримінального провадження на підставі угод: Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 11.12.2015р. № 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013740-15#Text> (дата звернення: 23.12.2022р.)